

SKØJEREN

Af Johannes Lindskov Hansen

”Husker nogen i dag William Waagner for noget godt?” spørger Johannes Lindskov Hansen i denne kronik, hvor han skildrer den jyske digter som urtidsmanden, der ikke føler sig hjemme i et civiliseret samfund. Han følger sin stride og blodrige natur - og vi oprøres i vores inderste over mange af hans handlinger ... selv rosende omtale af digte når ikke så langt ud som retsreferaternes overskrifter.

Enkelte steder ligger landet endnu uberørt som fra urtiden. Vi freder disse skønne og barske pletter, søger stilheden i Ødet og lytter til sangene fra de mennesker, der levede her.

Men det er også hændt, at et menneske fra den tid er skudt op blandt os, og ham kan vi ikke frede, for han nægter at lade sig frede. Han er fra en tid, da urtidslandet ikke var små museumspletter, befølt og beskrevet af videnskabsmænd, da hele landet lå hen som et storladent Øde, hvor trygt hjejlen skreg, urhanen gol, hvor bjørnen listede ud på jagt, hvor vildornen brød sin vej, og hvor ulven tudede. Urtidsmanden føler sig ikke hjemme i vort civiliserede, friserede og regulerede samfund. Han følger sin vilde og blodrige natur – og vi oprøres i vort inderste over mange af hans handlinger.

William Waagner kaldte sin sidste og største digtsamling ”Skøjeren Synger”. Skøjer er et vestjydsk udtryk for en vild og omflakkende karl, noget af en tater. En skøjer var Waagner. Husker nogen ham i dag for noget godt? Selv rosende omtaler af digte når ikke så langt ud som retsreferater med overskrifter, tilmed retssager, som der ingen undskyldning er for, hvor stor margin borgeren ellers er villig til at indrømme den uregerlige kunstner. Men nu er han død, dette store menneske i godt og ondt. Hans familie har ladet os vide, at det var en elsket mand og en dybt savnet far, der går bort – og ikke uden ret siger man, at når et menneske blot kan vinde et medmenneskes kærlighed og

*

William Waagner fødtes i år 1900 og blev altså et par og fyrré år gammel. Han blev tidligt klar over sine evner. Et motiv, han ofte gennemspiller både i prosa og poesi, er drengen, der giver den pige, han elsker, sine vers at læse. Men pigen ler af hans digte og håner ham for dem, det er ikke det, hun drages mod. Har hans kamp for at følge et kald været hård? Sikkert! Enhver, der er gået den vej, kan fortælle om striden med familie og pårørende. Og en fjorten, femten års dreng, der hævder at ville være digter, han ynkes som familiens sorte får.

Imidlertid er han ikke mere end atten år, da han får sin første digtsamling ud, ”Drengs Sange” hedder den, og den afslører straks for alle kyndige, at her er en ung mand med store oprindelige evner. Tyve år gammel udsender han ”I Julehelg”, da han er enogtyve kommer den store samling ”Knøs og Tøs”, hvor han allerede er en moden kunstner, to år efter følger en lignende bog ”I Brylluppets Morgenrøde”, derpå ”Vildskab og Lykkerus”, og da han er syvogtyve kulminerer forfatterskabet med digtsamlingen ”Skøjerens synger” og novellesamlingen ”Da H. C. Andersen kom til Strinthus”. Siden er der kommet et par småbøger, deriblandt en lille rejseberetning.

Men det er, da han er først i tyverne, at han præsterer sit bedste. Han var dengang en smuk ung mand med en lidt svær, men velformet skikkelse, en noget knejsende og selvbevidst holdning, et kraftigt, mørkeblondt hår med en lok, der trodsigt faldt ned over en stærk og knudret pande. Draget om munden var noget brutalt, og hagen skød sig stejlt frem, men øjnene levede og fængslede. Hans lød var mørkladen, og man kunne godt falde på den tanke, at der var taterblod i hans årer, men det er næppe rigtigt, at han dermed følte sig i slægt med hedens zigøjnere, det viser hans vers. Han sang om dem i storladne, oprindelige strofer, han fortalte om gøglere og vagabonder, om vilde mænd, slagsbrødre og jægere. Mens hans jævnaldrende i kunsten mestrede guitarens sprøde og livlige tone, violinens menneskelige og vidende stemme eller luthens tungsindige røst, så får han orglet til at bruse, og det overdøver stormen og skaber mægtige syner.

At skrive god lyrik betyder et intenst slid med sproget, til det lyster tanken fuldkomment. Om Waagner har præsteret dette slid, er ikke til at sige, men det er mest sandsynligt, at versene er strømmet gennem ham, og at han under nedskrivningen kun har haft lidt at rette. Men hør blot, hvor han mestrede sproget, allerede da han var atten år gammel:

*Se, jeg er kværnen, kongen i det danske bondeland,
Jeg maler guldets strømme til den danske bondemand,
for det er mig, som fedmer mælken fra hans malkeko,
og skaber oksens stærke kød og flæsk på polt og so.*

I dette store dig om kværnen – han havde en tid stået i møllebyggerlære – fortæller han videre om, hvordan svalerne bygger rede i drevet, hvordan de elskende ridser deres navne i støvet på kværnens sider, han skildrer høstens glade fest. Og nu taler kværnen selv om kornet:

*Se, byg og havre ejer hver sit spil,
og det er mig, den tunge kværn, som kornet synger til
om sommernætter, knøs og tøs og kys og nap og nej
indtil jeg føler gyldne lokker slynger sig om mig.*

Hvilken rytme og hvilken musik! Undertiden kan en ikke-lyder synes, at rytmen af og til svigter ham, men det er, fordi det jyske sprog også i hans rigsdanskvers, der er de fleste, altid ligger som en undertone.

Eller hør ham, når han messer om gøglertøsen, da hun en markedsaften entrer luftgyngen og driver den højere end nogen anden kan. Det er en fest, glemt er den store vandring, dens hån og angst og fægt, han finder noget af sig selv i hende: hun drives frem af den fredsforladte styrke i den kunst,

som hun har lært sig selv at dyrke. Skratmusikkens almentakt forstummer, de fyldte bådes køl løber fast mod slæbekanter, men hendes båd er der ingen, der standser, det hidser hendes flugt, hun kender ej balancens borgerplan, hun ejer kunstens sære længsel efter bundløs flugt. Hvor er han selv i hver linje og hvert et ord. Han er selv gøglertøsen, og han lader hende styrte knust til jorden, mens trækfugldraget skriger ind fra fjorden.

Under hans tidlige vandringer over heder og klitter, åse og enge har de vilde fugles mangestemmige vandreang ofte lydt til ham og ført ham til fremmede, ensomme lande. I et af hans allerbedste digte synger han om trækfuglene, »der kom som skum fra havets mørke bølger, belyst af fyret på dets midnatspost!« ... Man står i løftingen i novemberratten, ser nordlys smyge bag et fjæld i nord, da bryder et ungdomsminde frem:

*Hun stod en nat i døren ud til søen
stormsus stod ind om rensdyrpelsens hår
hun strakte jublende armen imod mig
ser du de kiler, der mod himlen går
og hører du de underfulde toner
som is, der sprænges af en vældig flod?
Det er det første drag af vilde fugle,
som kommer, som i nat fik vandremod.*

Den mand, der skabte sådanne billeder, længtes ikke efter at gå på bonede gulve eller sidde i bløde stole. Han har næppe vandret meget, da han skrev dette digt, højst en sommerrejse. Intuitivt ser han prisen for at følge vandredriften og skimter sin egen skæbne:

*Jeg har kendt en fyr, som betled sig fra Skagen
over Ruslands ørkner ned mod Samerang.
De fisked ham en dag ved Bombays moler
han kom aldrig frem, den vej blev ham for lang.
Han har i sit hjerte hørt de strenge toner,
som spoven klynker under sneknogs tordenbrus
- de som holder bønder vågne bange nætter
når skarer trækker over by og ensom hus*

Prøv igen at læse den ene linje: »De fisked' ham en dag ved Bombays moler« ... kan man ikke ligefrem høre vandet klukke om stolperne?

*

Et menneske er aldrig ene om at forme sin skæbne. Omgivelserne har deres store ansvar, og sådan er det vel også i Waagners tilfælde. Men set på afstand synes det, som der ikke var vilje til at hjælpe ham frem. Dengang havde hver Limfjordsby sin digter: Thøger Larsen stod i Lemvig og spejdede mod stjerner med sin selvlavede kikkert, Johannes Buchholtz sad i sølvknappet fløjelsvest og skrev store, tykke romaner i Struer. Oppe ved Skive gik Aakjær og lyttede til rugen go havrens nyn, og i Løgstør sad Skjoldborg og kikkede hjem mod Hannæs Land, mens Budtz-Müller lå og

fiskede i Thisted Bredning. Budtz-Müller var den første, som gjorde en indsats for den digtende knøs fra Holstebro. Han skaffede ham hans første samlinger ud. Skjoldborg var også ham meget hjælpsom i de unge år. Han sendte Waagner til Silkeborg Seminarium. Måske var seminarieuddannelsen Waagners egen ide, men mere sandsynligt er det nu, at det var Skjoldborgs plan. Fornuftig syntes den i hvert fald ikke, og det gik da også hurtigt galt. Silkeborgperioden har i øvrigt sat det spor, at herfra forsøgte Waagner at udgive et tidsskrift »Dagen og vejen«, der udkom kun et nummer, der indeholdt digtet om kværnen og ivrigt bragte bidrag fra en række jyske skribenter.

Nu drager han ud på den første lange rejse, og han ved straks, hvor han vil hen. Han søger ikke, som så mange af tidens skønånder, til Berlin, Paris eller Rom. Nej, han går mod nord, mod ødemarkerne, fjeldene og de vældige vidder. Han følger lapperne på deres vandring, lytter til deres sange og gendigter nogle af dem. Rejsens værdi spores tydeligt i den måske bedste samling, han har udsendt: Vildskab og lykkerus. Det er hr, han i et pompøst og bittert digt gør op med sig selv og sin tid i digtet »Nytårshymne«, hvor man finder disse vidende strofer:

*Jeg har længe spejdet frem over stormvejrspinte høje,
og i aften taler jeg til dig som sønnen til sin mor.
Bitter er den saga, jeg til dit navn skal føje ...*

›Bitter er den saga, jeg til dit navn skal føje‹ ... han var blot 23 år dengang. Endnu var han ikke blevet en kendt gæst i retssale og fængsler, men han anede måske selv, at han blodrige og driftsvangre natur ville sprænge alle rammer, gøre ham til en paria og en fredløs. Nu kom i hvert fald de år, hvor hans liv var en uophørlig kamp med det borgerlige samfund. Selv hævdede han altid sin absolutte uskyld, men ingen troede ham, alle forlod ham. Kun Johannes Buchholtz var til det sidste hans forsvarer og uegennyttige hjælper.

Let var han ikke at omgås. Stridbar og selvfølende, dominerende og dikterende, men fyldt med en egen drastisk humor. Når han i sine unge år måtte møde i retten, for en - i forhold til de senere begivenheder - bagatel, så udspillede der sig gerne en drøj komedie, hvor Waagner så ubestridt havde føringen. Han talte en selvkonstrueret dialekt, en blanding af jysk og norsk, messede mange af ordene frem, men når han blev hidsig eller havde travlt, gled det norske bort og det ravjyske rungede frem. I hans fantasi vendte alt sig anderledes end af politiet opfattet og nedskrevet.

Efter at have udsendt ›Skøjeren synger‹ drog han udenlands. Han var da gift og havde flere børn, men hans kone fulgte ham tappert. De skubbede barnevognen frem gennem Europa og ernærede sig ved at sælge postkort. Rejsen varede i flere år, og det er fra disse år, at man hører om ham som hovedmanden i en affære, der vel måtte kaldes plattenslageri, men som unægtelig havde en dosis humor i sig. En skønne dag modtog ikke slet så få litterater - både kendte og især oversete - en digtsamling forfattet af en ung jydsk bondepige og - hvad der var mest interessant - på første side stod trykt en smuk tilegnelse til modtageren. I et vedlagt brev fortalte den debuterende digterinde, at netop modtagerens kunst altid havde betydet meget for hende. Hun tilstod samtidig, at hun var i økonomiske vanskeligheder, og at en pengehjælp ville have stor betydning for hende. Mange var vist hjælpsomme overfor den formodede discipel - siden opdagede modtageren så, at det bare var

hans eget eksemplar, som var tilegnet ham. »Digterinden« havde lige så mange læremestre som »hun« havde bøger at disponere over.

Men hele denne side af William Waagners karakter skal nu ikke yderligere omtales. Dommen for hans handlinger ramte ham i levende live. Der blev tavshed om hans digtning, de fleste troede vist, han var en laban, der misbrugte digternavnet. Det var han ikke. En meget stor kunstnersjæl havde taget bolig i et skrøbeligt menneske. Litteraturhistorien kan fortælle om fortilfælde.

Men når nu batallerne glemmes, vil sangene leve. Sikkert vil der ikke gå mange år, før der foretages et udvalg af hans digte. Men også på anden måde vil han leve. Selv vidste han meget herom, da han skrev:

*De toner jeg har angi't
fik jeg fra stormens røst
og de vil til mange tider
nå mange skjaldes bryst
Jeg skal i evigheder
genkende deres klang
når fremtids sange når min sjæl
på stormens vingefang.*

Den danske litteraturhistorie har ikke råd til at overse de stærke vilde vers, hvor blodet dunker heftigt i hver rytme, hvor synerne smedes i enkle, drøje strofer.

Johannes Lindskov Hansen